

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIO KODEKSO 3.154 STRAIPSNIO
PAKEITIMO ĮSTATYMO IR PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS
NEPASITURINTIEMS GYVENTOJAMS ĮSTATYMO NR. IX-1675 8 STRAIPSNIO
PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai:

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo pakeitimo projektų (toliau – Projektai) rengimą paskatino šiuo metu Lietuvos Respublikos Seime svarstoma nauja Pagalbinio apvaisinimo įstatymo redakcija. Joje numatoma galimybė pagalbinio apvaisinimu naudotis vienišoms moterims, tačiau šis pakeitimas nėra derinamas su Civiliniu kodeksu (toliau – CK) bei Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymu. Tai sukuria teisinę koliziją: valstybė suteikia teisę į motinystę be partnerio, tačiau vėliau tą pačią motiną baudžia per socialinės paramos sistemą.

Ši problema yra aktuali jau šiandien, nelaukiant naujos Pagalbinio apvaisinimo įstatymo redakcijos priėmimo. Daugelyje Europos Sąjungos valstybių narių (pvz., Latvijoje, Estijoje, Danijoje, Belgijoje ir kt.) vienišos moterys jau seniai gali legaliai naudotis pagalbinio apvaisinimo paslaugomis. Lietuvos Respublikos piliečiams pasinaudojus šiomis paslaugomis kitoje ES valstybėje ir grįžus gyventi į Lietuvą, susiduriama su diskriminacine praktika: institucijos nepripažįsta užsienio valstybėje išduotų vaiko kilmės dokumentų (kuriuose tėvas nenurodytas dėl anoniminės donorystės) kaip pakankamo teisinio fakto tėvystės nustatymo neįmanomumui pagrįsti.

Pagal dabartinį Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 8 straipsnio 2 dalį, vieniša motina, siekdama gauti būsto šildymo išlaidų kompensaciją, privalo pateikti teismo sprendimą dėl vaiko išlaikymo (alimentų) priteisimo. Kadangi anoniminio donoro atveju tėvystė teisiškai negali būti nustatoma, motina patenka į „teisinius spąstus“ – ji negali įvykdyti reikalavimo priteisti išlaikymą, todėl praranda teisę į socialinę paramą. Tokia praktika diskriminuoja vaikus dėl jų gimimo aplinkybių ir sukuria nevienodas sąlygas asmenims, įgyvendinusiems savo teises kitose ES valstybėse narėse.

Parengtų Projektų tikslai:

1. Harmonizuoti teisinę sistemą: suderinti Civilinio kodekso nuostatas su modernia reprodukcine medicina ir ES valstybių narių praktika, užtikrinant, kad vienišų motinų, pasinaudojusių pagalbinio apvaisinimo procedūra (tiek Lietuvoje, tiek užsienyje), vaikų kilmės statusas būtų aiškiai suprantamas ir pripažįstamas visoms valstybės institucijoms.
2. Užtikrinti socialinį teisingumą: garantuoti, kad vaikai, gimę po pagalbinio apvaisinimo procedūros naudojant anoniminio donoro ląsteles, turėtų lygias teises į socialinę apsaugą (įskaitant būsto šildymo išlaidų kompensacijas), nepriklausomai nuo to, kad jų kilmės dokumentuose nėra duomenų apie tėvą.

Parengtų Projektų uždaviniai:

1. Patikslinti LR CK 3.154 straipsnį, aiškiai įvardijant vaiko kilmės nustatymo tvarką pagalbinio apvaisinimo atveju ir nustatant imperatyvą, kad donoro tėvystė negali būti pripažįstama.
2. Sukurti teisinį pagrindą Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo lydintiesiems pakeitimams, numatant išimtį dėl reikalavimo priteisti vaiko išlaikymą tais atvejais, kai vaikas gimė po pagalbinio apvaisinimo procedūros vienišai motinai.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai:

Įstatymo projekto iniciatorė Lietuvos Respublikos Seimo narė Viktorija Čmilytė-Nielsen.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai:

Šiuo metu aptariami teisiniai santykiai pasižymi fragmentiškumu ir esminėmis teisinio reglamentavimo spragomis, kurios sukuria kliūtis asmenų teisėms įgyvendinti:

1. Civilinio kodekso nuostatos: Galiojančio CK 3.154 straipsnio nuostata yra blanketinė – ji tik nurodo, kad pagalbinio apvaisinimo sąlygas, būdus, tvarką bei vaiko, gimusio tokiu būdu, kilmės klausimus reglamentuoja kiti įstatymai. Dabartinėje CK redakcijoje nėra jokių nuostatų, kurios aiškiai įvardytų tėvystės nustatymo negalimumą donorystės atveju, kai moteris viena augina vaiką. Dėl šios priežasties socialinės paramos skyriai ir kitos institucijos tokio vaiko kilmės statusą traktuoja pagal bendrąsias CK tėvystės nustatymo normas, kurios įpareigoja nustatyti antrąjį iš tėvų.
2. Pagalbinio apvaisinimo įstatymo ribojimai: Šiuo metu galiojantis Pagalbinio apvaisinimo įstatymas nenumato galimybės vienišoms moterims (moterims, neturinčioms partnerio) pasinaudoti pagalbinio apvaisinimo paslaugomis Lietuvoje. Nors Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo doktrinoje yra pabrėžęs, kad šeimos samprata yra neutrali lyties ir santuokos požiūriu, o valstybė turi pareigą užtikrinti vienodas teises visiems asmenims, dabartinis PAĮ reguliavimas vis dar riboja šią teisę vienišoms moterims.
3. Socialinės paramos teikimo sąlygos: Kadangi galiojančiuose teisės aktuose nėra aiškiai įtvirtinto statuso vaikui, kuris neturi ir teisiškai negali turėti antrojo iš tėvų (donoro), taikomas Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 8 straipsnio 2 dalies reikalavimas. Jis numato, kad nesusituokę asmenys, auginantys vaikus, teisę į paramą (pavyzdžiui, šildymo kompensaciją) įgyja tik tada, kai yra sudaryta teismo patvirtinta sutartis dėl vaiko išlaikymo arba tėvystė yra nustatyta teismo tvarka.

Susidaro situacija, kai moteris, pasinaudojusi pagalbinio apvaisinimo paslauga kitoje ES valstybėje (kur tai yra leidžiama), grįžusi į Lietuvą negali įvykdyti Piniginės socialinės paramos įstatymo reikalavimo priteisti išlaikymą, nes CK 3.154 straipsnis jos neapsaugo nuo bendrosios tėvystės nustatymo prievolės. Institucijos brūkšnį vaiko gimimo dokumentuose vertina ne kaip teisinę kliūtį nustatyti tėvystę, o kaip mamos „vengimą“ išnaudoti visas pajamas didinančias galimybes, todėl parama nėra skiriam

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

Tikslinant LR CK 3.154 straipsnį ir jame aiškiai įtvirtinant, kad vaiko, pradėto naudojant anoniminio donoro lytines ląsteles, gimimo dokumentuose duomenys apie tėvą nenurodomi, bus sukurta tvirta teisinė kliūtis nepagrįstiems institucijų reikalavimams nustatyti tėvystę, o tai užtikrins vaiko kilmės statuso pripažinimą visose valstybės grandyse be papildomų teisinių procesų.

Atitinkamai papildžius Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 8 straipsnio 2 dalį išimtimi, nustatančia, kad reikalavimas dėl vaiko išlaikymo priteisimo netaikomas motinoms, vaiką pagimdžiusioms po pagalbinio apvaisinimo procedūros, bus tiesiogiai garantuotas būsto šildymo išlaidų kompensacijų ir kitos būtinos paramos prieinamumas, taip apsaugant vaikų teisę į lygiavertę gyvenimo sąlygas ir panaikinant jų diskriminaciją dėl gimimo aplinkybių.

Šie sistemiskai suderinti pakeitimai eliminuos esamą teisinį neapibrėžtumą bei užtikrins moterų teisę į privatumą ir orumą, nes vaiko gimimo dokumentas su brūkšniu tėvo skiltyje taps pakankamu įrodymu paramai gauti. Galiausiai, įgyvendinus šias nuostatas, Lietuvos teisinė sistema bus pilnai paruošta planuojamiems Pagalbinio apvaisinimo įstatymo pakeitimams ir suderinta su kitų ES valstybių narių praktika, užtikrinant realią, o ne deklaratyvią valstybės paramą visoms vaikų auginančioms šeimoms.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru

dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Teisinio reguliavimo poveikio vertinimas nebuvo atliktas.

6. **Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:**
Priimtas įstatymas įtakos kriminogeninei situacijai neturės.
7. **Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai:**
Įstatymo įgyvendinimas neturės įtakos verslo sąlygoms ar jo plėtrai.
8. **Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams:**
Įstatymo projektas strateginio lygmens planavimo dokumentams neprieštarauja.
9. **Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios:**
Priėmus teikiamą Įstatymo projektą, kitų įstatymų priimti, pakeisti ar pripažinti netekusiais galios nereikės.
10. **Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:**
Įstatymų projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo reikalavimų, ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas.
11. **Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus:**
Įstatymų projektai atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.
12. **Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti:**
Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir jos įgaliotos institucijoms įgyvendinamųjų teisės aktų priimti nereikės
13. **Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais):**
Įstatymo įgyvendinimas gali pareikalauti papildomų valstybės biudžeto lėšų.
14. **Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:**
Rengiant Įstatymo projektą negauta specialistų vertinimų.
15. **Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis:**
„Pagalbinis apvaisinimas“ „donoras“ „tėvystė“ „sutuoktinis“ „partneris“
16. **Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:**

Nėra

Teikia: